

A városok történetével és a városrészek jellegzetességeivel ismerkedtek a tanulók. Rajzos feladatukban először a saját városrészüket ábrázolták. Ezt követően lerajzolták, hogy milyen várost építenének. Rajzaikat gazdag fantázia és humanista gondolatok jellemezték.

A gazdag képanyag bemutatása a tanulókat is gyűjtésre készítette. Gazdag magángyűjtemények születtek, melyeket albumba helyeztünk el. Szabad időben szívesen nézegették a hazai és külföldi világhírű épületeket, szülővárosunk új létesítményeit. Gyakori sétáinkon egy-egy építészeti problémával, pl.: a hasznosság és szépség követelményével, a jól megválasztott építészeti környezet fontosságával a helyszínen is megismerkedtünk. Ekkor látták meg a tanulók, hogy milyen szép az egységes stílusú házzal koszorúzott Széchenyi tér! Jó volt érzékelni, hogy a tanulók „felfedezték” szülővárosukat – Szegedet –, amelyben 8 éve élnek! Meglepő volt, hogy mennyi mindent észrevettek, megláttak a városból. Bevallották, hogy most szebbnek látják, mint máskor.

Megnéztük a város fejlesztési tervét maketten. Érdeklődés ébredt bennük lakóhelyük jövője iránt. Több építkezést folyamatosan figyelemmel kísértünk. Pl.: a Vértanúk terén figyeltük, hogy mi kerül a lebontott házak helyére! Az új létesítmények építéséről, átadásáról szóló újsághíreket versenyezve gyűjtötték.

Az építészettel megismerkedni három hónap nagyon kevés. Eredményeink szerények. A gyerekek megismerték az építészet mesterségének és művészetének alapjait. Felébredt bennük az érdeklődés az építőművészet és a várostervezés, a szép házak és a fejlődő, alakuló építkezések iránt. Számos új fogalmat, leíró jelzőt tanultak, melyeket szóbeli elemzéseiknél felhasználtak. Nőtt az elemzőképességük.

Remény van arra, hogy ezek a gyerekek később is figyelemmel kísérik környezetüket. Utazásaik során észre fogják venni az értékeset, a szépet. Különbséget tudnak majd tenni az értéktelen és maradandó között. Érzékelni, élvezni, bírálni is képesek lesznek.

Az ízlésformálás és az elemzőképesség kialakításával segítjük megvalósítani az iskola nevelési feladatait.

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Neveléstudományi Tanszéke*

Gondolatok a fegyelemre nevelésről

Az oktatási miniszter az 1979/80-as tanévnnyitó utasításában (108/1979. OM. számú utasítás. MK 11.) intézkedett a nevelési értekezletek rendjéről és témájáról. Az áprilisi nevelőtestületi értekezleteken „A fegyelem, a munkaerkölcs helyzete és javításának feladatai” témakör kerül megtárgyalásra.

Társadalmi életünk, napjaink lényeges kérdései a fegyelem, a fegyelmezettség, a munkafegyelem, a munkaerkölcs. Nem véletlen, hogy pártunk és kormányunk több alkalommal is megfogalmazta, hogy ezek további előrehaladásunk fontos kritériumai, s a szocialista ember elhivatottságának, tartalmas tevékenységének, munkálkodásának lényeges motívumai. Most, amikor az MSZMP XII. kongresszusára készülünk, amely

* Szerkesztőségi megjegyzés: a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszéke dr. Gácsor József tanszékvezető főiskolai tanár irányításával, a tanszéki munkatársak által készített anyaggal kívánja segíteni a nevelőtestületi értekezletek vitáit.

további előrehaladásunk főbb feladatait jelöli ki, különösen fontosnak tartjuk, hogy a munkaerkölcs alapját képező fegyelemre nevelés témaköréről e folyóirat hasábjain is említést tegyünk.

Az általános iskolai nevelés és oktatás terve jelentős szerepet tulajdonít a fegyelemre nevelésnek, a munkához való helyes viszony kialakításának. Az általános iskolát elvégzett tanulók iránt támasztott társadalmi követelmény, hogy becsüljék és szeressék a munkát, dolgozzanak tervszerűen, fegyelmezetten, kötelességtudóan. Úgy véljük, hogy e követelmények megvalósítása érdekében el kell érni, hogy „Az erőfeszítést követelő munkafeladatok növeljék kitartását, állóképességét, akaraterejét, fejlesszék felelősségtudatát.” (Az általános iskola nevelési és oktatási terve 1978. 23. old.)

A fegyelemre nevelés – mint az erkölcsi nevelés egyik fontos területe – önmagában is komplex jellegű, mivel felöleli a tanulók többféle kapcsolatrendszerét a nevelés folyamatában. Így többek között jellemzője a tanuló tanárokhöz, szüleihez, a többi tanulókhoz, a tanuláshoz és a munkához való viszonyának, ugyanakkor komplex jellegű abból a szempontból is, hogy a fegyelemre nevelés során figyelembe kell venni a tanulók fejlődéslelektani sajátosságait. Ezzel összefüggésben tisztázni kell azokat a nevelési eljárásokat, módszereket, eszközöket, amelyeket a fegyelem megteremtése és fejlesztése érdekében felhasználunk.

A fegyelemre nevelés történeti áttekintésekor mindenképp azt kell megállapítanunk, hogy az iskolai fegyelemre nevelés célkitűzése, feladatrendszere és módszerei mindenkor a társadalom egésze által meghatározottak. Lenin az emberi társadalom történeti fejlődésének elemzésekor a fegyelem két típusát állapította meg:

- a jobbágyrendszer fegyelmet – a deres fegyelmet;
- a kapitalista fegyelmet – az éhség fegyelmet.

Ezekről különítette el a szocialista, kommunista társadalom tudatos, önkéntes, közösségi, tevékeny fegyelmet, amelyet a proletariátus fegyelmeiből vezet le. Nyilvánvaló, hogy az iskolában megnyilvánuló fegyelmi követelmények is igazodtak a Lenin által megfogalmazottakhoz. (*Lenin: Válogatott művek* II. kötet, Szikra kiadás Bp., 1949., 579. old.)

A nevelés történetében a fegyelemre nevelés kérdésében két szélsőséges nézet és gyakorlat alakult ki. Az egyik felfogás a fegyelmezett gyermeket azonosította a passzív, vakon engedelmeskedő, a tanári tekintélyt mindenáron megkövetendő magatartásformával (spártai nevelés, középkor, jezsuita nevelés, Herbart, a fasizmus pedagógiája). E nevelés tanári típusa az „autokrata”, a „vakfegyelmet” követelő pedagógus. A másik szélsőség pedig ennek az ellenkezőjét, a gyermeki szabadságot hangsúlyozza, s a tevékenységet, önállóságot állítja szembe a tanári vezetéssel, tekintéllyel. E felfogás képviselői többek között Rousseau, Tolsztoj, Ellen Key, Ferry, Neill stb.

A fegyelem merőben új megközelítését Makarenko pedagógiai rendszerében találjuk, melynek megfelelően a fegyelmet elsődlegesen közösségi jellegűnek tekintjük, s amely egyben a fegyelemre nevelésnek magas szintjét is jelenti. (*Makarenko* művei V. kötet. Tankönyvkiadó, Bp., 1955. 120–149. old.)

A szocialista fegyelem a közösségi érdekek felismerésén s azok szolgálatának készségén alapuló *öntudatos* fegyelem, amelynek megnyilvánulási formája a *fegyelmezett magatartás*.

A család és az iskola egyaránt fegyelmezett emberré akarja nevelni a gyermekeket. A fegyelmezettség külső és belső indítékai meghatározóak az ennek megfelelő magatartás kialakításában.

Felnőtté válva csak az tud fegyelmezett lenni, akit gyermekkorától kezdődően megtanítottak a társadalmi együttélés alapvető szabályaira, aki különösebb nehézség nélkül megtalálja helyét a környezetében. Fontos a biztonság és a stabilitás érzésének

kialakulása. A helyesen ható nevelés arra törekszik, hogy kiegyensúlyozott érzelmekkel gazdagodjon a fiatal személyisége, igényessé váljanak a saját erkölcsi-magatartási és viselkedési formáikban is.

Az egyén önfegyelmének kibontakoztatása hosszú és következetes nevelő munka eredménye, melyben fontos szerepet játszik a *fegyelmezettség tudatossága* és *automatizáltsága*. Ennek lényeges összetevője az önismereten alapuló, a közösség érdekeiért aktívan dolgozó személyiség, aki képes önálló cselekvési lehetőségeit a közösség fejlesztésére felhasználni.

A fegyelmezett magatartás biztosítja a közösség életének zavartalanságát, és alapja a közösség együttes, eredményes tevékenységének. A tanulók mindig azoknak a konkrét kapcsolataiknak értelmében cselekszenek, az irányítja magatartásukat, amely mikrokozmoszukhoz fűzi őket. Éppen ezért az általános iskolában nagy szerepe van a fegyelmezett magatartás kialakítására szolgáló tevékenységi lehetőségek megteremtésének. Hogy hogyan viselkedik az osztály, a tanuló az egyes szituációkban, az függ a pedagógusok követelményének határozottságától, egyértelműségétől, egységességétől, az ellenőrzés, értékelés mértékétől és a fegyelmezett, ill. fegyelmetlen magatartás osztályközvéleményben megnyilvánuló helyes megítélésétől.

A család is fontos nevelési tényező, amely az iskolával, a pedagógusokkal együttműködve sokat tehet a fegyelmezett magatartás kialakítása terén. Az együttműködés érdekében össze kell hangolni az otthoni környezet, a szülők elvárásait, követelményeit az iskoláéval. A pedagógusoknak el kell érni, hogy a szülők a fegyelmet mint *értéket* fogadják el. Az egységes szemléletmód kialakítása céljából a pedagógusok nemcsak a fegyelem, fegyelmezés, fegyelmezettség fogalmának elhatárolásában segíthetnek (nevelési tevékenység eredménye; módszer; jellemvonás), hanem segítséget adhatnak a gyermekek magatartásának pozitív vagy negatív értékeléséhez is (jutalmazás, büntetés). A logikus, világos követelményállítást és ne a kényeztető, liberális engedékenység jellemezze a szülői gyakorlatot, mert csak így érhető el, hogy a fegyelmezett magatartás igényné váljék.

A szülői ház és az iskola nevelő munkája során igyekszik minél több *példa* erejére támaszkodni, mert a pozitív modell nevelő ereje a legmeggyőzőbb a fiatal számára. Fegyelmeznünk csak az tud, aki maga is fegyelmezett ember. A pedagógus példaadása kulcsfontosságú mind munkavégzésének minőségét, mind magánéletének más szféráit tekintve.

A tudatos fegyelemre nevelés csak az aktuális tanulói személyiség ismeretében lehetséges. Meg kell ismerni minden tanítványunkat, mert mindegyiket más módon lehet „megközelíteni”, formálni. Az a nevelési eljárás eredménye, amely az aktívan vállalt fegyelmezettség megvalósulásáig vezet, s amely a közösség iránti kötelezettségre épül.

A napközi otthonban folyó fegyelemre nevelés szerves része az általános iskola ez irányú feladatai megoldásának. Az itt folyó sokrétű tevékenység (tanulás, szabadidős tevékenység, játék, sport, kirándulás, heti értékelés) módot nyújt a fegyelemre nevelés korszerű módszereinek, eszközeinek alkalmazására is. Külön ki kell emelni a napközis nevelő modelláló szerepét. Jó, ha a napközis nevelő tájékozódik csoportja magatartási mutatóiról, a belülről vállalt fegyelem jeleiről, megnyilvánulásairól. Fontos, hogy a gyermekek érezzék, hogy a fegyelem a napközi otthonban folyó munka alapja, s az ezzel kapcsolatos követelményeket magukévá tegyék, ill. ezek megállapításában is részt vegyenek.

A nevelési értekezletek érdekes színt adhat a napközis nevelők ismertetése saját csoportjuk tevékenységére vonatkozó, a gyerekek segítségével összeállított „törvényekről”, amelyek összevethetők az iskolai házirenddel, esetleg kibővíthetők a család házi rendjének összehasonlító elemzésével. Így sort keríthetünk a fegyelmezett

magatartást befolyásoló társadalmi, környezeti hatások számbavételére is.

A szocialista fegyelem épít a gyermeki, tanulói önkormányzatra. Így lehet elérni az iskolai, az osztályközösség segítségével, hogy a gyermekek feladataikat belülről fakadó kötelességnek érezzék. Az iskolai házirend a tanulók magatartásának egyik mércéje – mely éppen ezáltal, hogy összeállításában a tanulók is részt vesznek –, fontos segítője a fegyelemre nevelésnek.

A szocialista fegyelem kialakításának nagyszerű lehetőségei kínálkoznak az úttörőmozgalomban is. A hatékonyság növelése érdekében elsősorban a megfelelő, a fegyelmezett magatartást kialakító tevékenységformákat kell megszerveznünk, hogy biztosítsuk a tapasztalatszerzés lehetőségeit.

Az *őrsi* és *rajösszejövetelek* előkészítése, a pontos megjelenés, a formaságok, a programok végrehajtása a tanulók tevékeny részvételével, alapja a fegyelemnek.

A különböző *játékok* is aktivitásra ösztönöznek, hangulatteremtő erejük van, fegyelmezik is a tanulókat bizonyos szabályok betartásával, a közösséghez való alkalmazkodással.

A jól megszervezett *iskolaügyeleti rendszer* segítségével bevonhatjuk a tanulókat a fegyelem kialakításába. Fontos, hogy rögzítsük az ügyletesek jogait, kötelességeit, s erről tájékoztassuk az egész csoportot.

Az osztály (raj) fegyelmenek megszilárdítása szempontjából fontos a *megbízatások* rendszerének kialakítása. Ne legyen megmerevedett vezetői struktúra! Tegyük minden gyereket a közösség fegyelme kialakításának részesévé! A fegyelem színvonalát, megszilárdulását befolyásolja a társak közötti *kölcsönhatások* rendszere is (példaadás, tiltás, értékelés, felvilágosítás, követelménytámasztás, segítségadás, ellenőrzés).

A próbakövetelmények vállalása, teljesítése, a 6 és 12 pont vezérelte cselekedet fegyelmezett munkát, kitartást igényel.

A jól szervezett *kirándulás, túra* alkalmat ad baráti kapcsolatok kialakítására, erősítésére. A pedagógus is jobban megismeri tanítványait. E két tényező is elősegíti és fokozza a fegyelem megszilárdítását.

A fegyelem a közösségben folyó nevelő munka eredménye azáltal, hogy a magatartási követelmények és normák elfogadásával hozzászoknak tanulóink a rend megőrzéséhez, betartják a magatartási normákat, megtanulnak engedelmeskedni társaiknak is, munkájukkal példát mutatnak. A magas színvonalú fegyelem így hatékonyabb lesz mint nevelőeszköz is.

Ha a pedagógusok követelménytámasztása határozott, ismerik a fegyelemre nevelés törvényszerűségeit, a fegyelmezés technikáját, a fegyelmezési fogásokat, felhasználják korábbi gyakorlati tapasztalataikat, akkor nevelési eljárásuk hatásos lesz a megelőzés tekintetében is. Olyan helyzeteket kell tehát teremteni, amelyben a tanulók képtelenek fegyelmezetlenné válni.

Említést kell még tenni a deviáns magatartásról, azaz azokról a tanulókról, akiknek magatartása sorozatosan eltér a normalistól, felrúgják a megállapított szabályokat, de nem tartoznak a gyengeelméjűek vagy fogyatékosok csoportjába. (Nem térünk ki a deviancia fogalmi jegyeinek tisztázására, keletkezési okaira). Egyik megjelenési formája ennek, amikor a tanulók igyekeznek túltenni magukat problémáikon, így jön létre a túlkompenzáló magatartás, amely gyakran dacban, agresszióban, szembeszökő fegyelmezetlenségben jut kifejezésre. A deviáns viselkedés megszüntetésében a család és iskola együttműködésére van szükség. Legelső lépés a pozitív érzelmi kapcsolat kialakítása a tanulóval – ez hosszú idő és munka eredménye, hiszen gyakori a kapcsolatteremtési képesség sérülése is. Csak ezután kezdődhet a devianciák feltárása. Minden deviáns viselkedésű tanuló egyéni okfeltárást és megítélést igényel. Óvakodni kell a sablonok alkalmazásától.

A szocialista nevelés eszköztárában nem szerepelhet a testi fenyegetés. A verés, a pedagógus tehetetlensége, sikertelensége. A verés eltávolítja egymástól a nevelőt és a növendéket, a gyermekben szorongást kelt, és számára megszegyenítést jelent.

A fentiekben néhány problémakört kívántunk megfogalmazni a nevelési értekezletek témájához. Fontos, hogy a nevelőtestületek a szocialista fegyelemre nevelés kérdéseit ne elméleti szakkérdésként tárgyalják meg, hanem a mindennapos pedagógiai gyakorlat elengedhetetlen részeként.

Javasoljuk, hogy a nevelőtestületi értekezletek előtt alakuljanak az iskolában olyan munkacsoportok, amelyek az eddig összegyűjtött tapasztalatok alapján a nevelőtestületi értekezleten az igazgató vitaindítója után előterjesztik a témával kapcsolatos mondandójukat, javaslataikat. (Osztályfőnökök, alsó tagozatos nevelők, napközis nevelők, úttörőmunkával foglalkozók.) Ennek során a saját iskolára vonatkozó helyzetkép megállapítására is sor kerülhet, s a vita során meg lehet jelölni az előrelépés feladatait.

Úgy gondoljuk, ha e módszert az iskolák követni fogják, elevenebb, sokszínűbb vita alakul ki, és a javaslatok alapján tartalmasabb határozatot fogadhat el a nevelőtestület.

A FEGYELEMRE NEVELÉS AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIÁJA

- Biró Katalin: Fegyelmezettség – fegyelmezetlenség, Tanító, 16. évf., 1978. 12. sz., 4–6. o.
Fekete József: Bocsnatos bűn (a testi fenyegetés)? Köznevelés, 1969. 12. sz., 9–10. o.
Gál András: A munkaerőkölcs formálása a 11–14 éves gyermekek közös fizikai munkájában. Bp., 1969. MTA 25. o.
Gazsó Mária: A fegyelmezés megtanulható, Köznevelés, 33. évf., 1977. 44. sz. 2. o.
Gmurman, V. J.: Fegyelem az iskolában, Budapest, 1963. Tankönyvkiadó.
Haypál Ildikó: A fegyelemről alkotott felfogás története, Budapesti Nevelő, 13. évf., 1977. 4. sz., 34–49. o.
Isza Ferencné: Az ifjúság és a nevelőtestület fegyelme, Budapesti Nevelő, 13. évf., 1977. 3. sz., 45–53. o.
Kalmár Ernő: Hogyan fegyelmezzünk? 1–2. Élet és Tudomány 27. évf., 1972. 44. sz. 2076–2079. o.; 45. sz. 2140–2143. o.
Karlóvitz János: Az iskolai demokrácia és a fegyelem, Magyar Nemzet 31. évf., 1975. március 25., 8. o.
Károlyi Andrásné: Fegyelemre nevelés a szocialista iskolában, Budapesti Nevelő 14. évf., 1978. 4. sz., 43–58. o.
Katona Katalin: Munka, erkölcs, nevelés, Valóság, 1963. 1. sz., 4–14. o.
Kerékyártó Imre: A nevelés eszköze és eredménye: a fegyelem, Módszertani Közlemények 18. évf., 1978. 2. sz., 57–63. o.
Kerékyártó Imre: Tanulóifjúságunk fegyelme, Budapesti Nevelő 9. évf., 1973. 4. sz., 14–22. o.
Lénárd Ferenc: A fegyelem a társadalom ügye. Köznevelés 35. évf., 1979. 6. sz., 3–4. o.
Mille Éva: Pedagógus alapszervezet az iskolai fegyelem megszilárdításáért, Pártélet 19. évf., 1974. 6. sz., 86–88. o.
Nádas Péter–Csöreg Éva–Gerő Zsuzsa: Témánk a fegyelem, Gyermekünk 27. évf. 1976. 1. sz., 8–9. o.
Pásztor Bertalan: Rend, fegyelem, kockázat, Köznevelés 30. évf., 1974. 6. sz., 7. o.
Pásztor Emil: Fegyelmezés – nevelés, Köznevelés, 1959. 223–224. o.
Pusztai József: A szaktantermi oktatás hatása az iskolai fegyelem és higiénia alakulására, Módszertani Közlemények 17. évf., 1977. 2. sz., 80–88. o.
Rchák Ferenc: A fegyelmezés konfliktusai – az iskolavezetőség gondja, Magyar Hírlap 5. évf., 1972. május 7., 4. o.
Rózman Imréné–Rózman Imre: A fegyelem titka, Köznevelés 32. évf., 1976. 16. sz., 9. o.
Salamon Jenőné–Sági Antalné: A fegyelmezés néhány pszichológiai problémája az alsó tagozatban, Köznevelés, 1962. 18. sz., 567–568. o.